

Ministerie van Economische Zaken
T.a.v. minister H.G.J. Kamp
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG

Groningen 18 november 2016

Behandeld door W.J. Schuilenburg
Telefoonnummer 06 24 25 24 61
E-mail schuilenburg@snn.eu
Briefnummer UP-16-25157
Onderwerp Energieagenda – aanbod Noord-Nederland

Geachte heer Kamp,

Met betrekking tot de Energieagenda die u in voorbereiding heeft, ziet Noord-Nederland vanuit haar unieke positie aanleiding om u te schrijven over onze ambitie en inzet op de energietransitie van Nederland. Graag reiken wij u inhoud aan op basis van onze ervaring en stevige positionering op dit dossier. Wij zien een prominente positie weggelegd voor Noord-Nederland in de Energieagenda, de NOVI en het toekomstig innovatiebeleid op de volgende punten:

Energieagenda:

- Noord-Nederland werkt in het kader van de Energieagenda samen met het ministerie van Economische Zaken een 'roadmap voor grensoverschrijdende energiesystemen' uit;
- Noord-Nederland geeft invulling aan de Energieagenda o.a. door het aanjagen van innovatie voor de energietransitie en door het ruimte bieden aan energieprojecten en het organiseren van draagvlak hierbij.

Ruimtelijk-economisch beleid (o.a. NOVI):

- Noord-Nederland werkt samen met het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Infrastructuur en Milieu in nationaal belang een Actieplan uit voor Energyport Noord-Nederland (SVIR, 2011).

Innovatiebeleid

- Voor toekomstig innovatiebeleid op het onderwerp Energie dat uw ministerie aan het verkennen is, is voor de Energy Valley van Nederland een koploperpositie passend. Dit om de unieke positie van Noord-Nederland op innovatie voor de energietransitie in de toekomst nog verder cross-sectoraal te kunnen versterken.

Energieagenda

Noord-Nederland: Energy Valley van Nederland

Samenwerking in de Energy Valley regio

De provincies Drenthe, Fryslân en Groningen vormen samen de kern van Energy Valley. De 'valley'-aanpak zit ons Noorderlingen in de genen; al 25 jaar werken de drie noordelijke provincies samen op diverse terreinen om de economie te versterken. De vier grote steden van Noord-Nederland spelen hierin inmiddels ook een substantiële rol. Wij onderschrijven dan ook het advies van de *Raad voor de leefomgeving en infrastructuur* (Rli) om Rijksbeleid te maken op economische kernen verspreid over Nederland. De nieuwe economie is namelijk (provincie/stads) grensoverschrijdend, sectoroverstijgend, met sociale en cross-over innovatie en is steeds meer circulair. Het gaat hierbij om slimme verbindingen tussen economische krachten en innovaties en een gezamenlijke aanpak van overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen op regionaal niveau. En laten wij Noorderlingen daar nou net goed in zijn.

Sterke en grote energiesector

In de afgelopen jaren is de energiesector in Noord-Nederland enorm gegroeid. Zowel het aandeel hernieuwbare energie als het aandeel banen in de duurzame-energiesector neemt sterker toe dan in de rest van het land. Noord-Nederland telt op dit moment ruim 30.000 banen in de energiesector, waarvan 7.000 in de duurzame energie. Dat is meer dan 15,5% van de groene energiebanen in Nederland! Dit is ook de reden dat in de Noordelijke Innovatie Agenda (NIA) de energietransitie benoemd is als een van de belangrijkste maatschappelijke uitdagingen van Noord-Nederland. Deze uitdagingen gelden als vertrekpunt voor het werken aan innovatieve oplossingen die kunnen bijdragen aan groei van onze economie, werkgelegenheid en ons welzijn. We bouwen met de NIA voort op de sterke economische noordelijke pijlers van de afgelopen jaren met de ambitie om in Europa een van de inspirerende voorbeeldregio's te zijn voor het in de praktijk brengen van de Europese doelstellingen (slim, duurzaam en inclusief). Dit is de kern van onze regionale innovatiestrategie (RIS3).

Groot aandeel in de opwekking van duurzame energie

Het Noorden loopt voorop in de productie van duurzame energie. Met een groot opgesteld vermogen aan windenergie, groen gas en biomassa, maar ook warmteprojecten en zonne-energie, levert het Noorden een meer dan evenredige bijdrage aan de duurzame energieproductie in Nederland. Al in 2013 wekte Noord-Nederland met 9% duurzame energie twee keer meer op dan het landelijk gemiddelde.

Er is een enorm aantal grote en kleine regionale initiatiefnemers dat aan de slag wil met het lokaal opwekken van zonne-energie. Het Noorden bouwt deze koppositie verder uit in goede afstemming over de inpassing van de opwekking van duurzame energie met zijn inwoners, zowel bij grootschalige energie-initiatieven als gedreven vanuit lokale initiatieven. Maatschappelijk draagvlak, gebaseerd op een goed uit te leggen nationale en regionale energiestrategie, is hierbij onmisbaar.

Kennispositie en samenwerking over de grens

De implementatie is in handen van de samenwerkende partijen in de quadrupel helix: onderwijs, bedrijfsleven, burgerinitiatieven en overheden. Deze partijen werken in het Noorden intensief samen op verschillende platforms om kennis te delen, voorwaarden te verbeteren en projectontwikkeling te versnellen. De snelle uitbouw van kennisontwikkeling in de regio vanuit de Energy Academy Europe en het Energy College (van mbo tot MBA) maakt de regio uniek. Deze samenwerking in het Noorden reikt verder dan de eigen regio. We werken nauw samen met nationale en internationale partners. Noord-Nederland draagt zo intensief bij aan de nationale doelstellingen op het gebied van duurzame energie en aan die van de Europese Energie Unie. Dit kunnen we niet alleen en doen we samen met onze lokale, nationale en internationale partners. Naar de toekomst toe willen we de samenwerking van de drie noordelijke provincies versterken, met name gericht op een eigen energiemix.

Energy Valley: dé slimme energieregio

Het Noorden is met de jarenlange ontwikkeling van Energy Valley en de status van Energyport dé slimme energieregio van Nederland. Dat zijn wij omdat:

- Noord-Nederland met kennis en innovatie op energiegebied in deze regio vooroploopt met onder meer Energy Academy Europe, Energy College en Entrance;
- Noord-Nederland op grote en kleine schaal werkt aan slimme energienetwerken zoals Power Matching City en andere projecten waarbij slimme netwerken, uitwisseling en opslag centraal staan. Op grotere schaal vindt aanlanding, opslag, distributie en productie van duurzame (en fossiele) energie in het Noorden plaats. De daar gevestigde NUON Magnumcentrale gaat in de toekomst mogelijk als accu voor het Noorden fungeren.
- Noord-Nederland werkt aan grensoverschrijdende slimme duurzame energiesystemen. In nauwe samenwerking met Noord-Duitsland (Nedersaksen) werkt Noord-Nederland er aan voorloper te zijn binnen de Europese Energie Unie. Een optimale omgeving voor innovatieve projecten die de basis vormen voor het Europese slimme/duurzame energiesysteem van de toekomst.

De ambitie is dat Noord-Nederland landelijk gezien koploper blijft qua aandeel hernieuwbare energie en aandeel banen in de duurzame energiesector. Naast de bovengenoemde onderwerpen zetten we in het Noorden fors in op energiebesparing bij bedrijven en verduurzaming van de gebouwde omgeving.

Noord-Nederland is van mening dat zij alles in huis heeft om als Energy Valley / Energyport expliciet benoemd te worden in de Energieagenda, omdat zij op basis van inzet, kennis, ervaring en innovatie een voorbeeldfunctie kan zijn ten opzichte van andere regio's in Nederland. We verzoeken u dan ook om positionering van de Energyport van Nederland in de Energieagenda van de toekomst.

Grensoverschrijdende energiesysteem: Noord-Nederland opstap Europese energiemarkt

Voor de inhoud van de Energieagenda vragen we in het bijzonder aandacht voor de dimensie van grensoverschrijdende slimme en duurzame energiesystemen. Hier liggen grote kansen voor (Noord-) Nederland om ook in de toekomst een rotondefunctie te blijven vervullen voor duurzame energie.

Noord-Nederland wil samen met het Rijk en onze (internationale) partners gezamenlijk de 'roadmap naar het nieuwe energiesysteem' vormgeven en projecten tot stand brengen, met concrete mijlpalen (bijv. 2020/2030/2050). We creëren hierbij samen meer kennisontwikkeling en juridische ruimte om werk te maken van 'slimme energiesystemen'. Een concreet voorbeeld is het grensoverschrijdende project "Smart Energy Region Emmen Haren" (SEREH), waarbij tussen Nederland en Duitsland een "interconnector op middenspanning" wordt ontwikkeld, geflankeerd door een grensoverschrijdende energiecorporatie.

De Eemshaven heeft de ambitie om het 'stopcontact' van Noord-Europa te worden voor de Nederlandse en buitenlandse windvelden op de Noordzee boven Nederland. Siemens sorteert hierop al voor door zich voor de aanleg van Duitse windvelden te vestigen in de Eemshaven. De Eemshaven biedt ruimte voor een helikopterhaven ter ondersteuning van de offshore windindustrie. Graag zien we dat het Rijk de ambitie van de Eemshaven actief ondersteunt en meehelpt deze uit te bouwen door onder meer ruimte te bieden aan meer offshore windenergie. Daarnaast kan het Rijk medewerking verlenen bij het organiseren van een goede werking van de interne Europese energiemarkten en waar nodig de inzet van TenneT versnellen ofwel organiseren dat de toezichthoudende taak van Tennet nodig is.

De Europese Energie Unie wil een veilige, zekere en klimaatvriendelijke energievoorziening voor burgers en bedrijven. De transitie vraagt een nieuwe energie-infrastructuur op Europese schaal. Hier wordt in Noord-Nederland samen met Duitsland hard aan gewerkt. We hebben een unieke positie door de situering van de seizoensopslagcapaciteit bij de NUON Magnumcentrale en de smart-gridprojecten zoals

Power Matching City en E-ntelligence. Het Noorden is een centrum van kennis rondom de Energy Academy Europe en prominente marktpartijen betrokken bij het toekomstige energiesysteem, zoals Gasunie, Enexis, Hanzehogeschool en de Rijksuniversiteit Groningen (RuG).

Noord-Nederland biedt aan om samen met het Rijk en met Nedersachsen een stabiel en betaalbaar duurzaam grensoverschrijdend energiesysteem te creëren, als voorbeeld voor de Energie-unie. Hiermee wordt een belangrijke stap gezet richting een competitieve koolstofarme economie.

Ruimtelijk-economisch beleid (o.a. NOVI)

Actieplan voor Energyport Noord-Nederland

In 2011 is de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) vastgesteld, hierin is de positie van Noord-Nederland op dit thema als van nationaal belang gedeut: het versterken van Energyport (Noord) Nederland als internationaal energieknooppunt en kenniscentrum voor energievoorziening en -transitie. 'De economische kracht van Noord-Nederland ligt in de sterke (inter)nationale positie in een aantal topsectoren: Energie, Chemie en Water(technologie). Energyport (Noord-)Nederland is het energieknooppunt van Noordwest-Europa. Dankzij de aanwezige energie-infrastructuur, de kennispositie en de ruimtelijke kenmerken kan Noord-Nederland deze rol vervullen. Een groot aantal kabels en (buis)leidingen van elektriciteit, gas, telecom en data landt aan in de Eemshaven en vertakt zich naar de rest van Nederland en Europa. Energyport heeft de ambitie om samen met Nedersachsen het kenniscentrum voor energievoorziening en -transitie te vormen (European Region on Excellence on Energy). De ligging aan zee, geologie en aanwezige ruimte bieden (experimenteer)mogelijkheden voor energie-innovatie.^{i'}

De status van Energyport zoals beschreven in de SVIR is tot op heden niet met rijksbeleid bekrachtigd. Het is van (inter)nationaal belang dat deze positie van Noord-Nederland in het kader van de energietransitie wordt versterkt. We vragen u dan ook om uw inspanningen voor een stevige borging van de Energyport van Nederland in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Noord-Nederland wil graag samen met uw ministerie en het ministerie van Infrastructuur en Milieu een actieplan maken voor de Energyport van Nederland, waarin in ieder geval op basis van de inhoud van de SVIR ingezet wordt op het robuust en compleet maken van het internationale hoofdenergiernetwerk. Daarnaast wordt gezamenlijk ingezet op het versterken van Energyport (Noord-)Nederland als internationaal energieknooppunt en kenniscentrum voor energievoorziening en -transitie en het aanwijzen van voorkeursgebieden voor grootschalige windenergie op zee in Noord-Nederland. Grootschalige inzet op offshore wind is onmisbaar voor draagvlak voor meer duurzame energie op land.

Graag leveren we samen met uw ministerie inspanning om Energyport samen met Nedersachsen het kenniscentrum voor energievoorziening en -transitie te laten vormen (European Region on Excellence on Energy). De ligging aan zee, geologie, grote hoeveelheid (duurzame) energieopwekking en de aanwezige ruimte bieden veel mogelijkheden voor de verdere uitbouw van de Energyport: dé slimme energieregio.

Op basis van bovenstaande ambitie van Noord-Nederland en van de inzet van het Rijk voor de Energyport zoals beschreven in de SVIR, zijn wij van mening dat de Energyport van Nederland dan ook zeer zeker een positie zou moeten krijgen in de Energieagenda.

Innovatiebeleid van de toekomst

Noord-Nederland koploper op het gebied van innovatie energietransitie

Noord-Nederland heeft met de Noordelijke Innovatie Agendaⁱⁱ gericht gekozen voor private en publieke investeringen op de thema's voedsel, energie, water en gezondheid. Steeds meer betaalt de gekozen focus zich uit in economische resultaten en (inter)nationale erkenning van de positie van Noord-Nederland op deze innovatieve speerpunten.

Uw ministerie is momenteel een verkenning aan het uitvoeren voor toekomstig innovatiebeleid. Op het onderwerp Energie zijn we van mening dat op basis van onze ervaringen, resultaten en ambitie voor Noord-Nederland op het onderwerp energie een koploperpositie passend is. Dit om de unieke positie van Noord-Nederland op innovatie voor de energietransitie in de toekomst nog verder cross-sectoraal te kunnen versterken.

Hieronder vindt u enkele aansprekende voorbeelden op het onderwerp energie, daarnaast zijn er nog veel meer innovatieve parels te vinden in het Noorden:

Onderzoekers van Wetsus, European Centre of Excellence for sustainable watertechnology in Leeuwarden, hebben ontdekt dat het mogelijk is om elektrisch geladen water te produceren (een "waterbatterij"). Deze ontdekking zou van groot belang kunnen zijn voor toepassingen in de industrie of in de medische wereldⁱⁱⁱ.

Op dinsdag 18 oktober jl. is in uw aanwezigheid het Blue Energy initiatief van Redstack, Sneek, aangewezen als Nationaal Icoon^{iv}. Redstack is een spin-off van Wetsus. Blue Energy staat voor het opwekken van elektriciteit uit het verschil in de zoutconcentratie van zout en zoet water. Het is een innovatieve technologie waarmee energie via omgekeerde elektrolyse opgewekt kan worden. Het concept wordt al toegepast op de Afsluitdijk waar gebruik wordt gemaakt van zoet water uit het IJsselmeer en zout water uit de Waddenzee. De technologie heeft niet alleen exportpotentie, het past ook volledig in de transitie naar een duurzame elektriciteitsproductie zonder CO₂-uitstoot. De leveringszekerheid van de energie is hoog. Water stroomt altijd: ook als het niet waait of de zon niet schijnt.

Energysense^v is een onafhankelijk bevolkingsonderzoek door de Rijksuniversiteit Groningen (RUG), onder de vlag van de Energy Academy Europe, over energiegebruik. Het legt de basis voor wetenschappers en ontwikkelaars om nieuwe kennis en toepassingen te ontwikkelen. Onderzoekers, bedrijven en overheden kunnen de verzamelde gegevens gebruiken om innovaties te ontwerpen of te testen. Met de hulp en informatie van 10.000 Nederlandse huishoudens gaan de onderzoekers aan de slag om oplossingen te vinden voor energievraagstukken. Onlangs werd bekendgemaakt dat het Samenwerkingsverband Noord-Nederland een subsidie van 360.000 euro heeft toegekend aan de ontwikkeling van een innovatieproeftuin voor het mkb.

Kennisinstituten TNO, ECN en de Energy Academy Europe in Groningen zijn een nieuw innovatiecentrum gestart^{vi}: het Energy Systems Transition Centre: Estrac. Het instituut moet energievraagstukken, onderzoek en toepassing uit verschillende invalshoeken samenbrengen. Het is een 'open-einde samenwerkingsverband' waarin de deelnemers veel verschillende kennis zullen bundelen. Er zal multidisciplinair worden gewerkt, het gaat over psychologie en gedrag van consumenten en de vraag of, hoe en wanneer nieuwe technologieën kunnen worden ingezet. Energiebedrijven Gasunie, GasTerra, EBN en NAM zijn als partners betrokken bij het Estrac-initiatief.

Een van de speerpunten van Noord-Nederland in de energietransitie is grensoverschrijdende Europese samenwerking. In nauwe samenwerking met Noord-Duitsland (Nedersaksen) werkt Noord-Nederland toe naar een koppositie binnen de Europese Energie-Unie. Een optimale omgeving voor innovatieve projecten die de basis vormen voor het Europese energiesysteem van de toekomst. "De samenwerking tussen Noord-Nederland en Nedersaksen op het gebied van energie, is toonaangevend en vormt een cruciale stap naar een interne Europese energiemarkt", aldus Maros Sefcovic (vicepresident Europese Energie Unie) tijdens een werkbezoek aan Noord-Nederland in mei 2015.

BERNN^{vii} is een samenwerkingsverband tussen de vier noordelijke Hogescholen en de Rijksuniversiteit Groningen, met als doel om Noord-Nederland haar positie binnen de Biobased Economy (BBE) te laten behouden en verder uit te breiden. Cruciaal daarbij is het vermogen van de regio tot omzetting van kennis in industriële toepassingen.

Vraaggerichte en toepassingsgerichte samenwerking tussen de noordelijke kennisinstellingen is hierbij essentieel.

De regio Groningen-Drenthe is door de Europese Commissie verkozen tot een van de zes voorbeeldregio's binnen Europa, waar het gaat om verduurzaming en vergroening van de chemiesector. Met deze status spelen Groningen en Drenthe de komende jaren een belangrijke rol voor andere regio's in Nederland en Europa. Vanuit Drenthe en Groningen streven we al een aantal jaren een duurzame bio-economie na. Een economie die niet langer afhankelijk is van olie. De vergroening van onze chemieclusters in Emmen en Delfzijl speelt daarin een belangrijke rol.

Op basis van bovenstaande argumenten vragen wij om bekrachtiging van de unieke positie van Noord-Nederland op het onderwerp energie. Graag werken we deze positie nader uit door middel van een stevige bijdrage vanuit Noord-Nederland aan de inzet en uitvoering van de Energieagenda, het toekomstig innovatiebeleid en ruimtelijk-economisch beleid (uitwerking van de SVIR) in Nederland.

Hoogachtend,

het Dagelijks Bestuur van het
Samenwerkingsverband Noord-Nederland,

Jacques Tichelaar
Plv. voorzitter SNN

ⁱ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32660-45.html>

ⁱⁱ <http://www.snn.eu/noordelijke-innovatieagenda/>

ⁱⁱⁱ <http://wateralliance.nl/water-kan-lading/>

^{iv} <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken/nieuws/2016/10/18/kabinet-benoemt-blue-energy-growboxx-en-lighthouse-tot-nationale-icoon>

^v <https://www.energyvalley.nl/homepage>

^{vi} <https://economie.groningen.nl/themas/energie/nieuws/rug-en-energy-academy-europe-komen-met-innovatieproeftuin-voor-mk>

^{vii} www.bernn.nl